

Çoğulculuk Problemi ve FETÖ: Olsoncu Bir Analiz

Buğra Kalkan

Yrd. Doç. Dr. | İzmir Katip Çelebi Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Öğretim Üyesi

Öz

Türkiye'de 15 Temmuz 2016 gecesi gerçekleşen darbe girişimi iki temel soruyu gündeme getirmiştir. Birincisi dinî bir örgüt nasıl TSK dahil olmak üzere Türkiye'nin en önemli kamusal örgütlerini kontrolü altına alacak şekilde kamusal görevleri ele geçirmiştir. İkincisi devletin tarafsızlığını yok eden ve siyasal sistemi büyük bir istikrarsızlığa sürükleyen bu tür bir örgütlenmenin bir daha yaşanmaması için neler yapılmalıdır? Bu sorulara farklı disiplinlerden verilebilecek çok kapsamlı cevaplar olmakla birlikte, bu makalede Olson'un grup teorisi kullanılarak bu sorular yanıtlanmaktadır. Bireyci ekonomik analizi kolektif eylem probleminin merkezine koyan Olson, FETÖ gibi geniş grupların örgütlenmesinin iki temel şartı olduğunu belirtir. Birincisi geniş grupların seçici müşevvik yaratmalarıdır; ikincisi ise zorunlu üyeliktir. FETÖ ekonomik rantlar aracılığıyla üyelerine seçici müşevvikler yaratmıştır, diğer yandan kamusal gücü kullanarak başka birey ve grupları kendisiyle işbirliğine zorlamıştır. Dolayısıyla mevcut haliyle devletin ekonomik kaynakları kullanması, örgütlü grupların devlete sızmasını teşvik etmektedir. Bu durum Türkiye'deki siyasal mücadeleyi örgütlü gruplar arası bir kaynak paylaşımı mücadelesine çevirerek siyasal çoğulculuğu temelden tehdit etmektedir. Bu çerçevede sadece kültürel çalışmalara dayanılarak, dinî ya da seküler grupların demokratik siyasete katılım problemlerinin anlaşılamayacağı iddia edilmektedir.

Anahtar Kelimeler: FETÖ, Olson, grup teorisi, bürokratik vesayet, çoğulculuk

The Problem of Pluralism and FETO: An Olsonian Analysis

Abstract

The coup attempt staged on 15 July 2016 in Turkey raised two fundamental questions. First, how a religious organization achieved to seize the public positions in public organizations including Turkish Armed Forces, which led them to control those public organizations? Second, what can be done to prevent such kind of other groups to destroy the neutrality of the state and drag the political system into instability? There might be many answers to these questions from different social disciplines but the group theory of Olson is used here to answer these questions. Olson, who put the economic analysis into the center of the collective action problem, indicates that there are two requirements for the large groups, such as FETO, to be organized. First one is the creating selective incentives and the other one is the compulsory membership. FETO, on the one hand, created economic rents as selective incentives for their members, on the other hand, used coercive power of the public organizations to force other individuals and groups to join or to cooperate with them. Thus, the present state of the Turkish political system provides great opportunities to organized groups to exploit large and rich public resources. Therefore, the political struggles in Turkey have been turned into struggle for distribution of the economic rents, which, in return, undermines the political pluralism in

* Bu makale hakem denetiminden geçmiştir.

Turkey. Within this context, it is claimed here that, depending solely on cultural/sociological explanations to understand the participation problems of the religious or secular groups into democratic politics in Turkey is not enough.

Key Words: FETO, Olson, group theory, bureaucratic tutelage, pluralism

Giriş

15 Temmuz 2016 gecesi Türkiye ilginç bir askerî darbe girişimi ile karşı karşıya kaldı. Türkiye’de yaşanan daha önceki darbeler ve darbe girişimlerine kıyasla, bu darbe girişiminin iki temel farkı olduğu ifade edilebilir. Birincisi bu darbe girişimine, liderliğini Fetullah Gülen’in yaptığı İslamî bir grubun TSK’daki kendine bağlı üyelerinin öncülük ettiği yönünde güçlü deliller bulunmaktadır. Diğer bütün askerî darbelerin, kendilerini Atatürkçü olarak tanımlayan sekülerist TSK mensupları tarafından yapıldığı düşünüldüğünde, dinî bir grubun TSK’da darbe yapabilecek şekilde örgütlenmiş olması açıklanmaya muhtaç önemli bir husustur. İkinci fark ise, darbe girişimi sırasında ilk kez Başbakanın ve Cumhurbaşkanı’nın ulusal televizyon kanallarına çıkarak, darbe girişiminin gayri-meşru olduğunu ve demokratik siyasal sistemi canları pahasına savunacaklarını ilan etmelerinin ardından, milyonlarca vatandaşın sokaklara çıkarak darbeye karşı silahsız direniş yapmış olmalarıdır. Türkiye tarihinde bu tür bir sivil direnişin izine daha önce hiç rastlanmamıştır. İlginç bir şekilde, bu darbenin “Gülenciler” tarafından düzenlendiği algısı sokağa çıkan vatandaşlar arasında oldukça yaygındır (Miş vd., 2016, 31-33). 16 Temmuz sabahına kadar süren çatışmalar sonucunda darbe girişimi bastırıldı. Ancak darbeye silahsız direnen 173 sivil ve 51 polis ile 5 asker direniş sırasında şehit oldu (*Sabah Gazetesi*, 20.07.2016).

Çok kısaca özetlenen 15 Temmuz gecesi olayları, ardında cevaplanması gereken çok önemli sorular bırakmıştır. Böyle bir dinî örgütün devlet örgütleri içine planlı bir şekilde sızması nasıl mümkün olmuştur? Türkiye’de güvenlik güçlerini sivil denetime almak ve bürokrasinin tarafsızlığını sağlamak için yapılması gerekenler nelerdir? Şüphesiz bu soruların sayısı artırılabilir ya da kapsamları genişletilebilir. Hatta bu sorunların her biri için çok geniş araştırmalar yapılması gerektiği de ortadadır. Bu makalede bu soruların her birine geniş kapsamlı cevaplar aramak yerine, eldeki veriler ışığında bu iki soru arasında ne türden bir ilişki olduğunun çerçevesi çıkartılacaktır. Böylece bu konulara ilişkin daha detaylı çalışmalara alternatif bir teorik çerçeve sunmak hedeflenmektedir.

Burada ikinci soru makalenin amacı açısından kritiktir. Türkiye’de siyasal çoğulculuğun tesis edilebilmesi ve farklı gruplar ve hayat tarzları arasında çatışmanın en aza indirilebilmesi için tarafsız bir bürokratik sisteme ihtiyaç

duyulmaktadır. Ancak Türkiye'deki iyi örgütlenmiş ve güçlü finansal kaynaklara sahip dinî ya da seküler grupların birincil amacı halen, devlet örgütlerinde stratejik siyasal karar alan makamlara kendi üyelerini yerleştirmektir. Dolayısıyla hiçbir örgütlü grup tarafsız bir bürokrasi kurma hedefine sahip değilken, istikrarlı bir siyasal düzenin kurulması nasıl mümkün olabilir?

Bu soruya CHP'nin kısmî bir yanıtı vardır ve 15 Temmuz olayları sonrası CHP'li milletvekilleri daha güçlü bir şekilde bu iddialarını tekrarlamaya başlamışlardır. Buna göre kamusal kadrolar Atatürk ilke ve inkılaplarına uygun bir şekilde yetiştirilmiş vatandaşlar tarafından doldurulduğunda ve kamusal eğitim "bilimsel bilgi"nin ışığında dinî hurafelerden uzak bir şekilde verildiğinde, dinî cemaatlerin devlet kadrolarını ele geçirmelerinden çekinmemiz de son bulacaktır (*Hürriyet Gazetesi*, 05.08.2016). Açıkçası bu haliyle Atatürkçü perspektif tek bir siyasal doktrini meşru kabul edip, diğerlerini siyasal sistemden dışladığı için çoğulculuk karşıtıdır. Ayrıca mevcut demokratik seçim sistemi dahilinde CHP'nin aldığı oy oranları göz önüne alındığında, Atatürkçü çözüm önerisinin demokratik siyasal karar alma ile uygulanamayacağı da ortadır. Hatta bu tür çoğulculuk karşıtı politika tercihlerinin siyasal kurumsallaşmanın altını oyararak, devletteki kadrolaşmayı cazip hale getirdiği bu makalede iddia edilecektir. Dolayısıyla demokratik bir siyasal sistemde çoğulculuğu koruyacak ve bürokrasinin tarafsızlığını sağlayacak bir çözüm önerisinin konvansiyonel CHP politikalarından türetilmesi mümkün gözükmemektedir.

CHP'li/Atatürkçü perspektifin karşısında AK Parti'nin 2002 yılından beri bürokratik vesayete karşı yürüttüğü siyasal mücadelenin de CHP'nin önerisi kadar çıkmaza girdiği iddia edilebilir. AK Parti'nin en önemli başarısı kendisinden önce başlayan ekonomik liberalleşme girişimini belirli ölçüde sonuca ulaştırması olmuştur. Ancak bürokratik vesayet kurumlarını ortadan kaldırarak, yeni bir anayasa ile çoğulculuğu tesis edecek yeni bir siyasal sistem kurma girişimi başarısızlıkla sonuçlanmıştır. İktidarda kaldığı ilk dönem süresince (2002-2007) bürokratik vesayetin geleneksel aktörlerine ve kurumlarına karşı iktidar mücadelesi veren AK Parti'nin, bu siyasal kurumlar karşısındaki ana stratejisinin, söz konusu kurumları dönüştürmekten ziyade, bu kurumları "güvendiği" kişilerin ya da grupların denetimi altına vermek olduğu ileri sürülebilir. Bu stratejik tercihe bazı bakımlardan AK Parti'nin zorlandığı ileri sürülebilse de, Gülen cemaatinin AK Parti'nin bu stratejisini kendi avantajına kullanarak, bugünkü siyasal istikrar sorununa önemli bir katkı yaptığı da 15 Temmuz sonrası açıkça görülmektedir (Ak Parti dönemi klientalizm örnekleri için bkz. Akdağ, 2015). Üstelik vesayet kurumları muhafaza edilirken, Erdoğan'ın geliştirdiği "dindar nesil yetiştirme" söylemi

de, Atatürkçü nesil yetiştirme söylemi ile benzeşmektedir. Bu sebeple AK Parti politikalarının da söylem düzeyinde çoğulculuk perspektifi açısından ciddi sorunları bulunmaktadır.

Peki Türkiye’de yaşanan siyasal istikrarsızlık döngülerinden kurtulabilmek için nasıl bir reform süreci takip edilmelidir? Bu soruya cevap bulabilmek için öncelikle ne yöne gitmek istediğimize karar vermeliyiz. Bu çalışma açısından varılması gereken istikamet, bireysel özgürlüğün güvenceye alındığı, güçlü bir serbest piyasa ekonomisinin kurumsallaştığı, mümkün olduğunca tarafsızlığını korumayı başarmış anayasal bir demokrasidir. Nasıl tanımlanırsa tanımlansın, Atatürkçü ya da dindar nesil yetiştirme projeleri yukarıda verilen istikametten bir sapmadır.

Siyasal istikamet belirlendikten sonra Türkiye’nin içinde bulunduğu siyasal sistem sorununa yol açan kurumsal tercihlerin analiz edilmesi gerekmektedir. Kurumsal tercihleri analiz etmenin farklı yolları olmakla birlikte, bu makalede yeni kurumsalcılığın bir ekolü olan kamusal tercih teorisinin analitik araçları kullanılacaktır. Bu yöntemsel tercihin iki önemli sebebi vardır. Birinci gerekçe kamu tercihinin homoekonomik ve rasyonel eylem postulatları üzerinden siyasal aktörlerin davranışsal bir analizini yapmasıdır (Congleton, 2002). Hukuk devletinin ciddi kurumsallaşma sorunları ile sakatlandığı ve çıkar gruplarının “kamusal çıkar” kavramını sürekli olarak kendi özel çıkarları için manipüle ettiği Türkiye’de, olması gerekeni anlatan normatif teorilerden ziyade olanı açıklamaya çalışan pozitif teorilere ihtiyaç vardır. Kamu tercihi bütün siyasal aktörlerin verili kurumsal sınırlar çerçevesinde kendi çıkarları için eylemde bulunduğunu iddia ederek konvansiyonel siyaset teorisinden ayrılır. Kamu tercihi perspektifinden “devlet” belirli bir hedefe yönelik eylemde bulunan bir birey gibi düşünülemez. Çok farklı örgütlerin bir bileşimi olan devlet içinde farklı amaçları olan bireyler ve gruplar kompleks karar verme süreçleri ve mekanizmaları içinde eylemde bulunurlar. Kamusal çıktıları anlayabilmek için formel ve informal kurumsal yapıları analiz etmek ve söz konusu birey ve grupların amaçları üzerine fikir yürütmek gerekmektedir (Buchanan, 2001).

Kamu tercihinin kullanılmasının ikinci sebebi ise bir kamu tercihi yaklaşımı olan Olson’un grup teorisinin, Fetullahçı Terör Örgütü (FETÖ) gibi yüz binlerce üyesi olan grupların ekonomik motivasyonlar sayesinde nasıl örgütlenebildiklerini açıklayabilmesidir. Olson’a göre, bireyler kolektif eylemlere fayda maksimizasyonu için girerler, maliyetlerin faydayı aştığı yerde bireyler grubu terk ederler (Olson, 1965). Şüphesiz Gülen grubunun eylemlerini anlayabilmek için ekonomik faydadan fazlasına ihtiyaç vardır. Ancak Gülen

Cemaatinin kamusal kurumların sağladığı ekonomik ranttan aldıkları iddia edilen astronomik finansal kaynaklar düşünüldüğünde, ekonomik çıkarların grup dinamikleri açısından önemli bir rolü olduğu rahatlıkla ileri sürülebilir. Bu türden bir yaklaşım, kamusal örgütlerin nasıl ve hangi ölçüde özel çıkarlara hizmet etmek için kullanıldığını açıklamada faydalı bir analizdir.

Gülen cemaatinin nasıl FETÖ'ye dönüştüğünü bütün boyutları ile kavramak için şüphesiz sosyolojik, psikolojik, siyasî ve ekonomik çalışmalar yapılmalıdır. Bu makalede FETÖ bütün boyutları ile ele alınmaya çalışılmaktadır. Sadece kamu tercihi teorisi açısından konuya yaklaşıldığında siyasal kurumlara ilişkin temel problemlerin neler olduğu incelenecektir. Bunun için öncelikle çoğulculuğun anlamı ve çoğulculuğun hukuk devletiyle olan ilişkisi kısaca açıklanarak siyasal reformun nihaî hedefi belirginleştirilecektir. İkinci olarak kamu tercihinin temel analitik araçları açıklanarak yöntemin söz konusu problemle olan ilişkisi aydınlatılacaktır. Üçüncü olarak FETÖ problemi ile bürokratik vesayet arasındaki ilişki analiz edilecektir. Son olarak ise siyasal reform için gerekli adımların neler olabileceği üzerinde tartışılacaktır.

1. Çoğulculuk: Siyasal Bir İdeal, Hukukî Bir Düzen

Çoğulculuk en kısa tabiriyle değerler hiyerarşisinin olmamasıdır. Bir toplumda bireyler ve gruplar kendi değer yargılarına ve gerçeklik algılarına göre kendi hayat tarzlarını yaşamakta özgür olmalıdırlar. Toplumsal çoğulculuk siyasal çoğulculuk ile desteklenmeden kurumsallaşamaz. Siyasal çoğulculuk ile kastedilen barışçıl olmak şartıyla her türlü siyasal doktrinin savunucularının demokratik kurumlar çerçevesinde siyasal amaçlı örgütlenme ve propaganda yapma haklarının olmasıdır (Mason, 2011). Bu bakımdan siyasal sistem dahilinde, siyasal doktrinler ya da değerler arasında bir hiyerarşi bulunmamaktadır. Çoğulcu bir siyasal sistemde bireyler ve gruplar siyasal iktidara aday olabilir ve siyasal politikalar hakkındaki görüşlerini ve önerilerini zor kullanmadan karşılıklı ikna yoluyla savunabilirler.

Çoğulcu bir toplumsal hayat ve siyasal sistem kaçınılmaz bir şekilde kamusal kurumların tarafsız olmasına ve hukukun üstünlüğünün sağlanmasına ihtiyaç duyar. Liberal devlet teorisinin en temel düsturu olan devletin tarafsızlığı, kamu kurumlarının ve görevlilerinin kamusal otoriteyi kullanırken vatandaşlar arasında ayrımcılık yapmamasını gerektirir. Hukukun üstünlüğü de hukuk kurallarının eşit bir şekilde vatandaşlara uygulanmasını vaaz eder ama hukukun üstünlüğü bundan fazlasıdır. Bir ülkede hukukun üstünlüğünden bahsedilebilmesi için hukuk sisteminin temel hak

ve hürriyetleri tanınması ve etkin bir şekilde bunları koruyacak mekanizmalar geliştirmesi şarttır. Ayrıca temel hak ve hürriyetlerin korunabilmesi için hukuk kurallarının taşınması gereken şekli şartlar vardır. Bu bakımdan hukuk kurallarının genellik, soyutluk ve eşitlik şartlarını haiz olması gerekir. Genellik ile kastedilen kuralların özel bir kişi ya da gruba yönelik olmaması ve aksine herkesi kapsamasıdır. Soyutluk ile kastedilen, hukuk kuralının belirli bir amaca yönelik olmamasıdır. Eşitlik ile kastedilen de kuralların uygulamasında ayrımcılık yapılmamasıdır (Hayek, 2014). Örneğin, “bütün vatandaşların ifade hürriyeti vardır” kuralı yukarıdaki bütün şekli şartları sağlamaktadır. Herkes bu haktan yararlanmaktadır. Kuralın tek amacı ifade hürriyetini korumaktır. Bu anlamda soyut bir hedeftir, özellikle gerçekleştirilmeye çalışıldığı bir amaç yoktur. İfade özgürlüğü kuralı herhangi bir ayrımcılıktan da bahsetmemektedir. Oysaki, “sadece sarışın vatandaşların ifade hürriyeti vardır” kuralı söz konusu şekli şartları ihlal etmektedir.

Hukukun üstünlüğü her ne kadar normatif bir önerme olsa da, aynı zamanda siyasal birlik (entite) içinde yaşayan vatandaşlar arasında muhtemel çıkar çatışmalarını en aza indiren, dolayısıyla pratik sonuçları da olan kurumsal bir düzenlemedir. Kaynaklar kıt olmasa dahi eğer bireyler ve gruplar, diğer birey ve grupların amaçlarını gerçekleştirilmeye çalışırken, karşılıklı olarak eylemlerini hangi kurallara göre düzenleyeceklerini bilmezlerse, sosyal etkileşimde öngörülemelik ortaya çıkar. Vatandaşlar birbirlerinin davranışlarını öngöremedikleri ölçüde, toplumda karşılıklı güvensizlik yaygınlaşır, çatışmalar artar ve toplumsal işbirliği imkânları azalır. Bu bakımdan hukukun üstünlüğünü tesis etmiş ülkelerin, bunu başaramayanlara kıyasla daha müreffeh ülkeler olmaları ve nispeten toplumsal barışı sağlamış olmaları bir rastlantı değildir (Gwartney vd., 2016).

Yaygın bir şekilde kabul edildiği üzere, siyasal karar alma mekanizmaları ve kamusal örgütler aracılığıyla kaynakların yeniden dağıtımının yapılması toplumsal ve siyasal çatışmanın önemli kaynaklarından biridir (Laswell, 1990). Gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin çoğu GSMH'nin yarısına yakın bir kısmını çeşitli araçlarla (vergileme, kamusallaştırma, borçlanma vb.) kamusal faaliyetlere aktarmaktadırlar. Bu geniş finansal kaynakların dışında, hükümetler ve kamusal örgütler (örneğin merkez bankası) ulusal bir ekonomide geniş kitlelerin refahlarını doğrudan etkileyecek siyasal kararlar alabilmektedirler. Bu anlamda siyasetçilerin ve kamusal görevlilerin takdir yetkileri milyonlarca insanın kaderini etkileyecek genişliktedir. Bu geniş kamusal takdir yetkisi çıkar grupları olarak tabir edilen örgütlü grupların kendi çıkarlarını siyasal kararlar aracılığıyla güvenceye almak ve kendi çıkarlarını artırmak için çaba sarf etmelerine sebebiyet verir (Tullock, 1993).

Bilindiği üzere çıkar grupları belirli bir siyasal hedef ya da ekonomik çıkar etrafında örgütlenerek siyasal sistemi istedikleri hedefler doğrultusunda yönlendirmeyi amaçlayan ve siyasî sorumluluk taşımayan gruplardır. Çok farklı amaçları olan çıkar grupları olmakla birlikte, yine bu çalışmada bizi ilgilendiren gruplar ekonomik rantlar etrafında toplanan çıkar gruplarıdır. Ekonomik rant ile kastedilen ise rekabetçi piyasalarda elde edilemeyecek olan ekonomik kârların siyasal karar alıcıların müdahalesi ile belirli gruplara ayrıcalık olarak sağlanmasıdır (Tullock, 1993).

Ulusal bir ekonomide piyasa ekonomisinin alanı kamusal ekonomiye karşı genişlediği ölçüde çıkar grubu faaliyetleri azalır. Kamusal ekonomi ve dolaşısıyla siyasilerin ve kamusal görevlilerin takdir yetkileri ne derece genişse, çıkar grubu faaliyetleri o ölçüde artar (Buchanan, 1999, 113-114). Çıkar grubu faaliyetleri hukuksal ayrımcılıklar yaratarak kendi menfaatlerini maksimize etmeye çalışabilecekleri gibi, hukukî düzenleme olmadan siyasal karar mekanizmalarını etkileyerek ya da ele geçirerek siyasal takdir yetkilerini kendi çıkarları adına kullanabilirler. Kamusal işlemlerde şeffaflık ve denetlenebilirlik azaldıkça çıkar gruplarının doğrudan hukuka aykırı hareket edebilecekleri de hesaba katılmalıdır. Bu çerçevede, serbest piyasa ekonomilerinin kurumsallaştığı ekonomilerde hukukun üstünlüğünün daha fazla kurumsallaşacağı iddia edilebilir. Çeşitli uluslararası indeksler hali hazırda bu ilişkiyi empirik olarak da göstermektedir (*Corruption Perception Index*, 2016).

Siyasal kararlar aracılığıyla ekonomik rant yaratmak ve siyasal takdir yetkisinin özel amaçlar için kullanılması anlamında siyasal yozlaşma, gelişmiş demokrasiler dahil olmak üzere bütün siyasal sistemler için bir tehdittir. Ancak daha önce vurgulandığı üzere serbest piyasa ekonomisinin kurumsallaşma sorunları arttıkça çıkar gruplarının da siyasal sistemde örgütlenme motivasyonları artar. Bu çerçevede yeniden dağıtımcı ve ekonomik müdahaleci kamusal politikaların, hukukun üstünlüğünün sağlanamadığı gelişmekte olan ülkelerde, çıkar gruplarının faaliyetlerini nispeten daha fazla motive edeceği tahmin edilebilir.

Bu teorik çerçeve bağlamında FETÖ vakası analiz edildiğinde, Türkiye'nin içine düştüğü kısır döngü daha açık hale gelmektedir. FETÖ'nün sistemli bir şekilde ve hatta her türlü hile ve şantaj yöntemini kullanarak önemli siyasal karar alma mekanizmalarına ve kamusal örgütlere kendi üyelerini yerleştirdiği yönünde ciddi iddialar vardır. Bu karar alma mekanizmaları ve hatta kamusal örgütler aracılığıyla hukuka aykırı şiddet kullanma yöntemleriyle FETÖ, üyelerine ekonomik rantlar yaratmış ve diğer örgütlü çıkar gruplarını elimine etmiş ya da zayıflatmıştır. Bu sebeple çıkar grubu faaliyetlerini ve

bu bağlamda piyasa dışı karar verme mekanizmalarının ekonomik rant yaratmadaki önemini kavramadan, FETÖ benzeri örgütleri ortadan kaldıracak bir hukuksal düzenin kurulması mümkün değildir. 2016 Uluslararası Ekonomik Özgürlük İndeksine göre Türkiye (10 üzerinden 6.86 puanla) 151 ülke arasında 90. sırada yer almaktadır. Aynı indekste hukukî yapı ve mülkiyet hakları kategorisindeki puanı 5.0'dır. Türkiye'nin bu açıdan sıralaması parlak değildir (Gwartney vd., 2016). Bu verileri konumuz bakımından anlamlı kılabilmek için kamu tercihi ve Olson'un grup teorisi daha yakından incelenmelidir.

2. Olson'un Grup Teorisi ve FETÖ

Metodolojik bireycilik, yalnızca bireylerin amaçlı eylemde bulunduğunu ve zihinsel süreçlerin yalnızca bireylere atfedilebileceğini ileri sürer. Kollektif grupların kendi başlarına bir amaçları yoktur, sadece belirli bir amacı kolektif bir şekilde yapmayı tercih eden bireyler vardır. Dolayısıyla kolektif grupların bireyler gibi davranışta bulunduğu reddedilir ve kolektif eylemleri anlamak için o grubun üyelerinin bireysel amaçları, motivasyonları ve çeşitli sınırlılıkları hesaba katılır (Agassi, 1960). Daha önce vurgulandığı üzere, bireyler, gönüllü kolektif eylemlere yalnızca kolektif mal ve hizmetten elde edecekleri kazançlar, kolektif mal ve hizmetin maliyetlerinden fazla ise katılırlar.

Bu önerme ile grupların bireylerin rasyonel davranışları sonucu doğduğu iddia edilebilir. Rasyonel davranış bireylerin önceliklerine göre tercihte buldukları ve bu öncelikleri arasında tutarlılık olduğu iddiasıdır. Yani bir kişi eğer x 'i y 'ye, y 'yi de z 'ye tercih ediyorsa, bu kişinin x 'i, z 'ye tercih edeceği ifade edilir. Buna öncelikler arasında geçişkenlik (transitivity) denir. Bir kişinin öncelikleri arasında tutarlı bir ilişki varsa, bu kişi hakkında öngörüle bulunmamız mümkün hale gelir (Oppenheimer 2012, 18). Ekonomik alanda birincil öncelik ekonomik faydadır. Ekonomik faydanın niceliksel olarak hesaplanabiliyor olması neo-klasik iktisada öngörüle bulunma hususunda önemli avantajlar sağlamıştır. Ancak rasyonel eylemlerin illa ki ekonomik çıkarla ya da bilimsel doğrularla ilgisi yoktur. Bireyler öncelikleri çok farklı inançlara ya da duygulara bağlı kalarak seçebilir. Örneğin duaların depremleri engelleyeceğine inanan birinin hayatta kalmak için dua etmesi rasyonel davranış bakımından sorunlu değildir. Benzer şekilde liderlerinin ilâhî bir güce sahip olduğunu düşünen dinî bir cemaatin üyesinin kendi menfaatlere vazgeçiyor görünmesi de söz konusu üyenin önceliklerine göre tutarlı olabilir. Ancak burada grup davranışı homoekonomikus önermesine uygun bir şekilde ekonomik menfaatlerle ilişkilendirilecektir.

Grup davranışı ekonomik çıkarlar doğrultusunda analiz edildiğinde küçük gruplarla, büyük gruplar arasında önemli farklılıkların olduğu görülecektir. Bireysel çıkarları için biraraya gelen bireylerin, grup faaliyetinin maliyetlerini ve kazançlarını grup üyeleri arasında etkin bir şekilde dağıtmaları gerekmektedir. Bu tür bir mekanizmanın kurulmasının grup ölçeği küçüldükçe kolaylaşacağı ve grup ölçeği büyüdükçe zorlaşacağı ileri sürülebilir (Olson, 1965, 132-140). Örneğin az sayıdaki şirketin biraraya gelerek kendi sektörlerindeki rekabeti azaltmak adına çeşitli ithal mallara kota koyulması (grubun kollektif hizmeti) için lobi faaliyeti yapabilirler. Lobi faaliyeti için harcanacak finansal kaynaklar ve bu faaliyet sonucu elde edilecek kazanç, grup üyeleri arasında kolayca dağıtılabildiği için bu küçük grubun örgütlenmesi kolaydır. Söz konusu ithal malları kullanan tüketicilerin ise bu küçük grubun lobcilik faaliyetine karşı grup oluşturması son derece zordur. Bu malları kullanan milyonlarca kişinin biraraya gelmesi fizikî bir zorluktur. Milyonlarca tüketici arasında küçük bir grup, bu şirketlere karşı mücadele ettiğinde, bu grubun kazançları maliyetlerini fazlasıyla aşacaktır. Milyonlarca tüketicinin kendi çıkarlarını koruyan söz konusu örgüte parasal yardım yapması da bedavacılık sorunu yüzünden neredeyse imkânsızdır. Tüketicilerin haklarını bütün maliyetlerine karşı savunacak bir grup ortaya çıktığında, bu grubun başarısından otomatik olarak diğer tüketiciler de yararlanacağından, her bir tüketici bir diğerinin eylemde bulunmasını bekleyecektir. Bedavacılık problemi aşamadığı müddetçe kollektif eylemde bulunmak da mümkün olmayacaktır. Bu sebeple kamu tercihi teorisyenleri çıkar gruplarının örgütsel üstünlüğü nedeniyle demokrasilerde azınlıkların çoğunluklar üzerinde avantaja sahip olabileceğinin altını çizerekler.

Geniş gruplarının karşılaştıkları kollektif eylem problemlerine rağmen modern demokrasiler pek çok geniş grubu da içinde barındırır. Bu bakımdan en fazla göze çarpan geniş gruplar işçi sendikaları ile profesyonel meslek gruplarıdır. Olson'a göre, bu tür geniş üye tabanlı grupların ayakta kalabilmesinin iki önemli nedeni vardır. Birincisi bu grupların üyelerine kollektif mal/hizmetlerin dışında seçici müşevvikler (selective incentives) yani özel hizmetler sağlamalarıdır. Örneğin geleneksel işçi sendikalarının üyelerine çeşitli kişiye has sosyal ve ekonomik imkânlar yaratarak sendikaya üye olmayı cazip hale getirmeye çalıştıkları görülmektedir. Diğer yandan, sendikalı işçilerin sendikalı olmayanlarla işbirliği yapmaması da, sendika dışında kalmanın maliyetini artırabilen sebepler arasındadır. Geniş grupları mümkün kılan ikinci neden zorunlu üyeliktir (Olson, 1965, 133). Özellikle refah devleti uygulamalarının yaygın olduğu dönemde sendikalı olmak ya da meslek birliğine üye olmak yasalar yoluyla bazı ülkelerde (örneğin Britanya) zorunlu hale

getirilirken, bazı ülkelerde de (örneğin ABD) zorunluya yakın bir hale getirilmekteydi. Örneğin meslek birlikleri zorunlu üyelikleri, topladıkları zorunlu aidatları ve üyelerine sağladıkları özel hizmetler bakımından neredeyse küçük birer devlet görünümündedirler. Zorunlu üyelik olmadan çoğu geniş çaplı ekonomik örgütün dağılacağı muhakkaktır.

Bu çerçevede FETÖ geniş çıkar grubu kategorisine girmektedir. FETÖ geniş istihbarat ağını kullanarak, şantaj ve baskı yoluyla çoğu zaman kişileri kendileri ile işbirliğine zorlamıştır. Bu anlamda FETÖ'ye üyeliğin zorunlu bir yönü olduğu açıktır (Hablemitoğlu, 2016). Ayrıca üyelerinden himmet adı altında bir tür vergi toplayan FETÖ, kendi örgütü sayesinde kamusal makam ve ticarî avantaj sahibi olmuş kişilere karşı her zaman zorlayıcı bir gücü elinde bulundurmıştır. Ancak gelişimi ve güçlenmesine bakıldığında FETÖ'nün zor kullanmaktan ziyade seçici müşevvikler yaratarak üyelerini kendine bağladığı görülmektedir. Şüphesiz dinî bir cemaatin kolektif eylemlerini araştırmanın pek çok yönü vardır ama burada FETÖ'nün üyelerine sağladığı özel ekonomik faydalarla ve örgütün zor kullanma gücü ile ilgilenilecektir.

FETÖ'nün kolektif amacının Türkiye'de bürokratik mekanizmaları ele geçirerek kendi yorumlarına dayalı bir İslam devleti kurmak olduğu anlaşılmaktadır (*HSYK Genel Kurul Kararı*, 2016, 2). Yaklaşık olarak kırk yıldır faaliyetlerine devam eden geniş tabanlı bu örgütün sadece "ilâhî" bir hedef doğrultusunda yüzbinlerce kişiyi koordineli bir şekilde eylemde bulunmaya sevk edebilmesi mümkün değildir. Öyleyse FETÖ'nün sağladığı seçici müşevviklerin neler olduğunun araştırılması gerekmektedir. Seçici müşevvikler yaratma bağlamında FETÖ'nün birbirini destekleyen iki temel stratejisi olduğu iddia edilebilir. Birinci strateji piyasada iş gören şirketler kurmak ve bu şirketleri kamusal örgütlerin ve siyasal politikaların sağladığı ekonomik ayrıcalıklardan faydalandırmaktır. FETÖ'nün ulusal ve uluslararası ekonomik bağlantıları pek çok işadammının FETÖ'ye katılmasını sağlamış ve FETÖ bağlantıları sayesinde ekonomik rantlardan istifade etmişlerdir.

FETÖ'nün daha büyük yatırımı ise bürokratik kurumları hedef almıştır. Kamu kurumlarının ve hükümetin ekonomik kaynakların dağıtımındaki rolünün ve ekonomik rant yaratmadaki potansiyelinin farkında olduğu anlaşılan FETÖ'nün kamu kurumlarına "sızma"yı bir hedef olarak seçmesi anlamlıdır. Gülen Cemaati olarak bilinen dinî örgütün öncelikle yaygın bir şekilde eğitim kurumları kurarak üyelerini bürokratik makamlara hazırladığı ve kamusal kariyer vaatleri ile yeni üye kazandığı görülmektedir (Hablemitoğlu, 2016). Daha sonra kamu kurumlarına kendi üyelerini daha hızlı yerleştirebilmek için KPSS ve üniversite sınavları gibi genel bilgi sınavlarında soruları ça-

larak hile yaptıkları da ilgili davaların sonuçlarından anlaşılmiştir (*Hürriyet Gazetesi*, 25.03.2015). Bunun dışında kendi üyelerinin bürokratik kadrolarda hızlı bir şekilde yükselebilmeleri için her türlü kayırmacılığı standart bir uygulamaya dönüştürdükleri anlaşılmaktadır. Devlet kadrolarında elde edilen örgütsel güçle, ekonomik kaynak kullanımı ile ilgili siyasal kararları kendi güçleri dahilinde kendi üyeleri için kullandıkları anlaşılmaktadır. Hatta, kimi vatandaşların ya da işadamlarının günlük ticarî faaliyetlerini yürütmek için FETÖ'ye himmet adı altında "rüşvet" vermek zorunda kaldıkları mahkeme-ye verilmiş pek çok ifadeden anlaşılmaktadır. Örgütlü grupların siyasî karar mekanizmalarını kişisel çıkar için kullanmaları her türlü siyasal sistemde yaygın bir durumdur. Ancak Türkiye'deki bürokratik vesayetın bu türlü çıkar gruplarını büyük ölçüde teşvik ettiği bu makalenin ana iddiaları arasındadır. Bu sebeple bürokratik vesayet ve FETÖ arasındaki ilişki incelenerek mesele irdelenecektir.

3. Bürokratik Vesayet ve FETÖ

Devletin ekonomik müdahaleciliğinin seviyesi ve kamu ekonomisinin genişliği ile çıkar grupları faaliyetleri arasında doğru orantılı bir ilişkinin olduğu belirtilmiştir. Türkiye özelinde bu ilişkinin bürokratik vesayet geleneği ile daha da ağırlaştığını belirtmek gerekmektedir. Çıkar gruplarının iyi işleyen bir demokraside dahi geniş ekonomik rantlar yaratma potansiyeli varken, Türkiye'de bürokratik örgütlerin ve yüksek görevlerde bulunan bürokratların meşru demokratik siyasetin ötesinde kamusal politikaları etkileme güçleri çıkar grubu faaliyetlerini çok daha tehlikeli hale getirmektedir. Çünkü Türkiye'de kamu kurumlarının tarafsızlığı geleneksel olarak sistematik bir şekilde ihlâl edildiği için siyasî sorumluluğu olmayan bürokratların seçmenlere hesap verme sorumluluğundan azade bir şekilde siyasal güç kullanma potansiyelleri vardır. Gülen Cemaati üyelerinin temel hedeflerinin bürokratik örgütlere yerleşme girişimlerinin arkasında yatan temel neden bu örgütlerin geçmişten gelen bir alışkanlıkla denetimsiz siyasal güç kullanabilme potansiyelleridir. Bu sebeple bürokratik vesayetın nasıl işlediğini kısaca tartışmak konumuz açısından elzemdir.

Türkiye'de belirli kamu kurumlarının ve kamusal görevlilerinin seçilmiş siyasetçiler ve seçilmiş hükümet üzerinde, hukukî (anayasa ile tanınan yetkiler) ve gayri-hukukî (siyasal pratikler ve alışkanlıklar) siyasal güç kullanma "hak" ve yetkileri olmasına bürokratik vesayet denilmektedir. Anayasa ile belirlenmiş ve geleneksel olarak bürokratik vesayete hizmet etmiş devlet kurumları arasında Milli Güvenlik Konseyi, Türk Silahlı Kuvvetleri

(TSK), Anayasa Mahkemesi başta olmak üzere yüksek mahkemeler ve Yüksek Öğretim Kurumu sayılabilir. AK Parti'nin iktidardaki ikinci dönemine kadar bu kurumların yönetici kadrolarının büyük ölçüde Atatürkçü/CHP'li bürokratlar tarafından kontrol edildiği ileri sürülebilir. Seçilmiş hükümetler bu kurumların dikte ettiği politika önceliklerine göre davranmadıklarında ya da TSK'nın üst düzey bürokratlarının belirttikleri "kırmızı çizgileri" aşmayı denediklerinde çeşitli bürokratik engellerle, hukukî soruşturmalarla ya da TSK'nın açıktan yahut üstü örtülü tehditleriyle muhatap olmak durumunda kalmaktaydılar (Hale, 1994; Özbudun ve Gençkaya, 2009).

İlk kez 1960 darbesi ardından kabul edilmiş 1961 Anayasası ile kurulmuş olan bürokratik vesayet, milletvekilleri üzerine sürekli baskı uygulayarak ve aralıklarla askerî darbeleri tekrarlayarak demokratik yönetim anlayışının Türkiye'de kurumsallaşamamasına önemli katkılar yapmıştır. Seçilmiş siyasetçiler üzerindeki vesayetçi baskının görünen ilk sonucu hükümetlerin Türkiye'nin kronikleşmiş sorunları üzerine ciddi çözüm önerileriyle gelememeleri ve bunun sonucunda kökleşmiş siyasal parti geleneklerinin oluşamamasıydı. Bu problem yeterince önemli olmakla birlikte, bürokratik vesayetin ilk bakışta kolayca fark edilemeyecek başka sonuçları da vardır.

Bürokratik kadroların demokrasi dışı siyasî güç kazanması, çıkar gruplarının bürokratik örgütlere yatırım yapmasını doğrudan teşvik etmiştir. Seçilmiş hükümetlerin meşru yollardan temel siyasal karar alma mekanizmalarını kontrol edememeleri nedeniyle bürokratlara yatırım yapmak siyasal iktidardan pay almanın en rasyonel yolu olarak belirdi. Üstelik siyasal partiler ile karşılaştırıldığında bürokratik kurumların kontrolünü ele geçirmeye çalışmak nispeten daha kolaydır. Siyasal partiler aracılığıyla siyasal örgütlenmeye gitmek ve genel ve yerel seçimlerde siyasal rekabete girmek fazlasıyla zaman alan ve ciddi miktarlarda finansal kaynak gerektiren bir uğraşken, bürokratik kadrolara "taraf" yerleştirmek için sıradan vatandaşların devletin daha önceden belirlediği hukukî aşamalardan geçmesi yeterlidir. Başarılı siyasal partiler dahi darbelerle ya da mahkeme kararları ile kolayca kapatılabildiği halde bürokratlar memur güvencelerinden yararlanmaktadır. Siyasal partiler seçmenlerine sürekli olarak hesap vermek zorunda kalırlarken, bürokratik kademelerde yükselmek kritik bürokratik karar verme mekanizmalarının ele geçirilmesi ile başarılabilmektedir. Kamu bürokrasisinde süreklilik esassen, siyasetçiler çok çeşitli sebeplerle yerlerini başkalarına bırakmak zorunda kalmaktadır. Bütün bu faktörler dikkate alındığında çıkar gruplarının bürokratik sisteme yatırım yapmaları, siyasal partilere yatırım yapmalarından çok daha rasyoneldir.

Kurulduğu ilk yıllardan bu yana bürokratik vesayet mekanizmaları ve kurumları güncel şartlara ve güç dengelerine göre sürekli değişim geçirmektedir. Bu bakımdan konuyla ilgili kapsamlı çalışmalara ihtiyaç vardır. Ancak konumuz açısından 1961'den günümüze bürokratik vesayet sisteminde iki önemli kırılma (historical conjunction) yaşandığı iddia edilebilir. Bunlardan birincisi 1980 sonrası Özal hükümetlerinin ekonomik liberalleşmeyi başlatarak, bürokratik mekanizmaların ekonomik kararlar üzerindeki etkilerini azaltma girişimidir (Acar, 2002; Akalın, 2003). Özal'ın piyasa ekonomisinin kurumlarını Türkiye'de yerleştirme çabası ve kamu iktisadî teşebbüslerine yatırımları azaltarak, özel girişimlere teşvikler sağlaması Türk siyasetinde uzun süreli etkiler yaratmıştır. İthal ikameci ekonomi politikasından vazgeçilmesi ve ihracat yönelimli KOBİ'lerin sayısının 1980 sonrası dönemde hızla artması ile pek çok yeni çıkar grubunun ortaya çıkması sağlanmıştır. Bu döneme kadar Türkiye'deki büyük holding gruplarının devletin sağladığı ekonomik rantların temel kullanıcısı oldukları belirtilmelidir (Öztürk, 2008). Her ne kadar bu holdingler liberalleşme dönemine iyi entegre olarak kendi şirketlerini büyütmüş olsalar da, liberalleşmenin sağladığı ekonomik imkânlardan yararlanan KOBİ'ler kendi finansal kaynaklarını yaratmayı başarmışlardır. 1980'ler ve 1990'larda yeşil sermaye olarak bilinen Anadolu şehirlerine yerleşmiş KOBİ'lerin gelişim hikâyesi, liberalleşme ile birlikte finansal kaynakların nasıl daha geniş gruplara dağıldığını göstermesi açısından önemlidir (Özcan ve Çokgezen, 2003; Demir vd. 2004).

1980'ler ve 1990'lar boyunca bürokratik vesayetin aktörleri konvansiyonel taktikleri ile demokratik siyaseti tasarlamaya devam etmişlerdir. Ancak yükselişe geçen bir "orta sınıf" ile birlikte, hem bürokratik kadroları kariyer hedefi olarak seçenlerin sayısı artmış hem de siyasal örgütlenmeye yönelik yatırımlar artmıştır. Ekonomik sistemin değişmesi bürokratik mekanizmalarda da ciddi dönüşümlerin yaşanmasına sebebiyet vermiştir. Burada ortaya çıkan değişimin her zaman için iyi yönde gerçekleştiği iddia edilmemektedir. Sadece değişimin yeni aktörlerin siyasal karar alma mekanizmalarında yer alma şansını artırdığı vurgulanmaktadır (Kalkan, 2016). Bu değişimin sonuçları detaylı çalışmalara konu edilmelidir. Ancak burada, bu kurumsallaşma çabalarının bir kısmının yeni ekonomik rant yaratma yolları ile ilgili olduğu belirtilmelidir. 1980 öncesi ithal ikamecilik çerçevesinde gelişen ekonomik rantların, Özal sonrası ihracat teşvikleri ve bankacılık kurumunun piyasa disiplininin uzak kredi sağlama politikaları ile çeşitlendiği tespit edilebilir.

1980 sonrası nispi ekonomik liberalleşme bürokratik vesayeti üç açıdan etkilemiştir. Birincisi liberalleşme otomatik bir şekilde siyasal kurumların sağladığı ekonomik rantlardan daha fazla kişinin yararlanmasına sebebiyet

vermiştir. Bunun anlamı daha fazla kişi ve grubun siyasal karar alma mekanizmalarını etkilemeye çalışmasıdır. İkincisi ekonomik rantın yaratıldığı alanlar ve bu alanların bağlı olduğu bürokratik ve siyasal kurumlarda değişiklikler olmuştur. Yeni alanlar yeni siyasal oyuncular açısından fırsatlar doğurmuştur. Üçüncüsü nispi liberalleşmenin getirdiği nispi zenginliğin eğitim imkânlarını artırarak sıradan vatandaşların kamu bürokrasisinde yükselme şanslarını artırmış olmasıdır.

1990'ların sonunda Türkiye'de siyasetçileri, bürokratları ve ekonomik krizleri aynı olaylar içinde bir araya getiren 28 Şubat Süreci'ni bu perspektiften yorumlamak mümkündür. 28 Şubat 1997'de Milli Güvenlik Kurulu, kendisini dindar bir Müslüman olarak tanımlayan Necmettin Erbakan'ın başbakanlığını ve başbakanken takip ettiği politikaları onaylamadığını açık bir şekilde ifade ederek, Erbakan'ı istifaya zorlamıştır (Hale ve Özbudun 2010, 3-18). Refah Partisi'nin kapatılması ve ardından dindar ve muhafazakâr vatandaşlara, kamu görevlilerine, siyasetçilere ve iş adamlarına karşı gelişen siyasî, bürokratik ve hukukî baskıların sadece ideolojik olmadığı ama ayrıca ekonomik rantlarla da ilgili olduğu ileri sürülebilir. Siyasal istikrarsızlığın önemli ölçüde katkı sunduğu, 1999 ve 2001 ekonomik krizlerinden "kârlı" çıkanlar ile 28 Şubat Sürecini destekleyenler arasında pek çok ilişkinin kurulabileceğini gösteren çalışmalar mevcuttur (Kızıldaş, 2015; Ayyıldız, 2016).

FETÖ'nün bu tarihsel kırılma anını çok iyi değerlendirdiği retrospektif bir bakışla anlaşılmaktadır. 1980'lerin ikinci yarısından itibaren sistematik bir şekilde bürokratik kadroları hedeflemiş olan FETÖ'nün, özellikle Emniyet, yargı (HSYK, yüksek mahkemeler ve hâkim ve savcı kadroları) ve TSK içinde gruplaştıkları çeşitli adli soruşturmalarda tespit edilmiştir. FETÖ'nün bu başarısı şaşırtıcı değildir. Bürokrasinin gücünü ve bürokraside meydana gelebilecek değişikliklerin yaratacağı etkiyi çok önceden tespit ettiği anlaşılan Gülencilerin, ilk ve en önemli yatırımlarını eğitim kurumlarına yapmaları stratejik bir tercihtir. Eğitim kurumlarına yatırım hem yetenekli öğrencilerin tespit edilmesini sağlamış hem de bu öğrencilere bürokratik kadrolarda kariyer imkânları vaat edilerek FETÖ'ye yeni üyelerin katılımı istikrarlı bir şekilde sağlanmıştır. Hablemitoğlu'nun (2016: 196-197) tespit ettiği üzere bu ilk eğitim girişiminin ardından FETÖ istihbarat yapısını geliştirmek üzere hamleler yapmış ve bunu başarmak için Emniyet teşkilatında kilit görevleri hedeflemiştir. Bürokraside en fazla fayda sağlayacak yerlerin özellikle personel alımları ve istihbarat üreten birimlerin olduğu tespit edilerek, kamu kurumlarının kontrolü bu kilit önemdeki pozisyonların "ele geçirilmesi" ile sağlanmıştır.

FETÖ'ye üye olmuş herkesin Gülen'i mehdi olarak görerek, ona olan sadakatini diğer her şeyin üstünde tuttuğunu varsaymamız için bir sebep yoktur. Burada örgüte üye kazanmanın mantığı daha pozitif bir yöntemle incelenebilir. Hukukun üstünlüğünün olmadığı siyasal sistemlerde hiç kimse hayatını ve refahını hukuk sistemine teslim edemez. Bunun yerine özellikle siyasal ilişkilerde güvenilebilecek en sağlam oluşumlar gruplardır. Kamusal örgüt içlerinde kendilerine kazanılmış haklar ve ayrıcalıklar edinmiş gruplar, kendi üyelerini grubun sağladığı bu "kamusal hizmet"lerden yararlandırarak grup üyelerinin sadakatini güçlendirirler. Belirli grupların dışında kalanlar, idealist bir şekilde hukukun üstünlüğü adına, yani kendi çıkarlarından vazgeçerek genelin çıkarları için çalıştıklarında, yalnız kalırlar ve başarılı olmazlar. Burada açık bir şekilde Olsoncu kolektif eylem problemi vardır. Hukukun üstünlüğü için çalışanlar, grup sadakati gösterenler tarafından kolayca "oyun" dışı bırakılabilirler.

Burada asıl mücadelenin kamusal kurumlar içinde örgütlenmiş gruplar arasında gerçekleştiği tahmin edilebilir. Gülen cemaatinin diğer örgütlü gruplar karşısında iki önemli avantajı bulunmaktaydı. Birincisi Gülen Cemaati en başından beri büyük bir gizlilik içinde genişlemesini yürütmekteydi. Özellikle hücre tipi örgütlenme tarzı, FETÖ'nün kendi üyeleri arasında dahi belirli bir gizliliği muhafaza etmiş ve bu üyelerin bilgi akışı ve koordinasyonu tek bir merkezden gerçekleştirilebilmiştir (*Milliyet*, 07.08.2016). Bu merkezi hiyerarşi ve gizlilik, üyelerin merkeze karşı bağımlılıklarını artırmış ve tek bir merkezden yönetilebilmeyi mümkün kılmıştır. FETÖ karşısında etkili grup olması beklenen Atatürkçü/CHP'li bürokratların ne tek merkezden yönetilen bir yapıları vardır, ne de kendilerini gizlemek gibi bir gayretleri. Başlangıçta FETÖ'nün sayısal olarak bürokrasideki üyelerinin az olmasının dezavantajları, örgütsel yapıları sayesinde tersine çevrilmiştir.

İkinci olarak FETÖ'nün özellikle Emniyet içindeki istihbarat hizmetlerini etkin bir şekilde kendi çıkarları doğrultusunda kullanabilmeyi başarmaları, hem başkaları ile işbirliği yapma imkânlarını artırmış hem de kendilerine karşı çıkanları tehdit etme ya da onlara şantaj yapma kabiliyetlerini artırmıştır. Ankara 4. Ağır Ceza Mahkemesi'nin hazırladığı FETÖ Çatı İddianamesindeki şu ifadeler sistematik tehditlerin küçük bir kısmını gözler önüne sermektedir (*Anadolu Haber Ajansı*, 22.07.2016):

"Fetullahçı Terör Örgütü üyeleri, örgüte yönelik soruşturma açan her savcı ve görev alan hâkimleri veya kolluk görevlilerini linç ederek itibarsızlaştırıp, hayatlarını mahvetmiş ve canlarından bezdirmiştir. Bu örgüte yönelik dava veya bir soruşturmada basit şekilde bile olsa adı geçen herkesin başına bela

açılmış, hayatları zehir olmuştur. Ankara Devlet Güvenlik Mahkemesi Cumhuriyet Savcısı Nuh Mete Yüksel'e, Cumhuriyet Savcısı Salim Demirci'ye, Ankara Emniyet Müdürü Cevdet Saral'a ve Yardımcısı Osman Ak'a yönelik uygulanan sistematik ve organize operasyonlar örnek olarak gösterilmektedir.”

Görüldüğü üzere FETÖ'nün örgütsel yetenekleri diğer gruplardan çok daha üstündür. Aslında bürokratik vesayeti kontrol eden ya da öyle olduğunu düşünen bürokratlar çok daha organize bir grubun aynı araçların kendilerine karşı kullanabileceğini tahayyül edememiş olabilir.

FETÖ'nün ticarî girişimciliği de siyasî girişimciliği kadar geniştir. FETÖ Çatı İddianamesi FETÖ'nün ekonomik gücü hakkında yüzeysel bir fikir verebilmektedir (*Milliyet Gazetesi*, 24.07. 2016):

“Fetullah Gülen'in kurup yönettiği örgüt, Türkiye'de ve dünyada toplam 150 milyar dolar ekonomik değeri bulunan banka, üniversiteler, okullar, yurtlar, dershaneler, medya kuruluşları, matbaalar, yayınevleri, kargo şirketleri ve diğer ticarî şirketler, holdingleri bünyesinde barındıran kompleks bir yapıdan oluşmaktadır. Örgüt, himmet vermeyi reddeden iş adamlarını olağan dışı denetimler, gerçeğe aykırı raporlar, adli veya idarî soruşturmalar ile cezalandırmıştır. Örgüt, adliye ve emniyet içerisinde yer alan mensupları aracılığıyla haklarında soruşturma bulunan iş adamlarından himmet talep etmiş, karşılığında ise soruşturmaların kapatılması vadedilmiştir. Gayrimeşru işlerden gelir elde eden kişiler, 'himmet' adı altında adeta haraca bağlanmıştır. Himmet uygulaması öyle yaygın hale gelmiştir ki birçok iş adamı, ticaretini sağlıklı şekilde sürdürebilmek için FETÖ'ye para vermesi gerektiğine inanır hale gelmiştir”.

FETÖ'nün bürokratik ve siyasî kadrolardaki üyelerinin ticarî faaliyetlerle iki şekilde katkıları olmuştur. Birinci yardım kamusal kurumların verdiği ekonomik kararların FETÖ'nün talep ettiği kişiler lehine kullanılması şeklinde gerçekleşmiştir. Kamu kurumlarının doğrudan ve dolaylı olarak GSMH'nın yarısını (TUIK, Aralık 2015, 2015 rakamları ile 1 trilyon 953 milyar 561 milyon TL) kullandığı düşünüldüğünde, piyasa dışı ekonomik karar vermenin yaratabileceği ekonomik rantlar hakkında sağlam bir fikir edinebiliriz. Dolayısıyla başta devlet ihaleleri, özelleştirmeler, devlet arazi satışları ve kolay kredi imkânları olmak üzere, kamusal kurumlar aracılığıyla hızlı ve kolay “kâr etme”nin boyutları, pek çok çıkar grubunun şiddetli bir şekilde çatışmasına yetecek düzeydedir. Açıkçası FETÖ'nün ticarî ilişkileri üzerindeki perde henüz kalkmış değildir ve daha sağlıklı veriler ancak hali hazırda yürütülen soruşturmalar sonuca bağlandıktan sonra ulaşılabilir hale gelecektir. Mevcut soruşturmalar dikkate alındığında FETÖ ile bağlantısı olduğu iddia edilen sekiz binden fazla şirketin incelemeye alındığı bilinmektedir. Ayrıca ticarî kurum bağlamında ele alınabilecek 35 sağlık kurumu, 934 okul, 109 öğrenci yurdu FETÖ kuruluşu olduğu gerekçesi ile kapatılmıştır (*Akşam Gazetesi*, 27.07.2016).

Bürokrasi ve ticarî işletmeler arasındaki ikinci ilişki birincisinden de vahimdir. Kamu kurumlarının ekonomik rant yaratma kapasitesi dışında, ticarî faaliyet yürütmek de sıkı sıkıya kamusal kurumların sağladığı hizmetlere dayanmaktadır. Bu anlamda FETÖ ile işbirliğine giren işadamlarının ve şirketlerin belirli ayrıcalıklar elde ederken, FETÖ'nün ticarî rakiplerinin kamusal görevliler eliyle "taciz" edilmesi ve işlerinin engellenmesi, FETÖ'ye ilişkin iddialar arasında yaygındır. Bu bakımdan yargı kurumunda sayıları binlerle ifade edilen FETÖ'ye bağlı hâkim ve savcılarının ticarî işlerde FETÖ üyelerinin önünü açmada oldukça kullanışlı olduğu çeşitli iddianamelerden ve sanık ifadelerinden takip edilmektedir (2016/426 sayılı HSYK Genel Kurul Kararı, 22):

"FETÖ/PDY silahlı terör örgütünün yargı üzerinden gerçekleştirdiği usulsüz yargılama işlemleri ile yaptığı haksızlıklara "yargının kararı" veya "takdiri" denilerek karşı çıkılmasının engellendiği, operasyonlar karşısında "bağımsız yargı, inceleyip karar versin" denilerek haksızlığa meşruluk kılıfı sağlandığı, yıllarca süren yargılamalar sonucunda gerçeğin ortaya çıkması halinde bile kimsenin yargı eliyle işlenen haksızlığın peşine düşmediği, silahlı terör örgütünün, yargının ne kadar büyük bir güç olduğunu, yargıyı etkili ve operasyonel şekilde kullanmak suretiyle yapılamayacak hiçbir şey olmadığını ve her şeyin sınırsızca yapılabileceğini gördüğü, özel yetkili mahkemelerin, örgütün elinde tüm toplumu dizayn edecek bir silaha dönüştüğü" yaşanan süreç ile sabittir, denilmektedir."

FETÖ'nün bürokratik vesayetinin bütün kurumlarında benzer bir şekilde aynı nihai hedefe ulaşmak için sistematik bir şekilde çalıştığı günlük haberlerde takip edilecek şekilde açığa çıkmıştır. Özellikle 15 Temmuz 2016 gecesi FETÖ üyesi subayların öncülük ettiği askerî darbe girişimi, FETÖ'nün TSK bünyesinde ve özellikle askerî okullarda ne ölçüde güçlü olduğunu gözler önüne sermiştir. Atatürkçü bürokratların en sağlam "kale"si olarak bilinen TSK içinde FETÖ'nün bu denli güçlenmiş olmasını tam anlamıyla anlayabilmek için çok fazla araştırmaya ihtiyaç olduğu açıktır. Ancak bu çalışma kapsamında FETÖ'nün bürokrasi içindeki örgütlenişini AK Parti iktidarı ile nasıl hızlandırabildiğinin açıklanması gerekmektedir.

Her ne kadar TSK'da darbeye kalkışan üst rütbeli subayların TSK'ya giriş tarihleri 1980'lere işaret etse de, üst paragraftaki sorun bizi bürokratik vesayette ikinci kırılma anına götürmektedir. İkinci kırılma anı 2001 ekonomik krizi ve ardından AK Parti'nin demokratik seçimlerde istikrarlı bir şekilde birinci gelmesi ile ilgilidir. 1980 sonrası ekonomik liberalleşme hareketinin geniş etkileri olmuş olmasına rağmen, bu liberalleşme 2001 krizine kadar

hiçbir zaman tutarlı ve bütünlüklü bir yapı arz etmemiştir. Daha önce belirtildiği gibi eksik ve yanlış liberalleşme sonucu ortaya çıkan kurumsal boşluklar çıkar grupları tarafından özel çıkarlar doğrultusunda sömürülmüş ve ulusal ekonominin ekonomik rant yaratma imkânları sonuna kadar kullanılmıştır. Ancak 2001 krizi ile birlikte krizin boyutları Türkiye Cumhuriyeti'nin devamlılığını tehdit eder boyuta geldiğinde, yapısal ve tutarlı ekonomik reform yapabilmeyen siyasal şartları ortaya çıkmıştır.

2002 genel seçim zaferi sonucu iktidara gelen AK Parti bu ekonomik reformun yürütücüsü konumuna da otomatik olarak yükselmiştir. Dolayısıyla AK Parti'nin iktidara gelişi ile Türkiye'nin siyasal istikrara duyduğu ihtiyaç kesişmiştir. Bu gelişmenin dışında 28 Şubat Süreci'nde yaşananlar başta TSK mensupları olmak üzere bütün yüksek bürokratlara karşı yaygın bir kızgınlığı sıradan dindar-muhafazakâr vatandaşlar arasında yaygınlaştırmıştır. Önemli bürokratların ve önemli bürokratik kurumların itibar kaybı, geniş bir dindar kesimi temsil eden Milli Nizam Hareketinden gelen ve demokratik ve kısmen liberal bir söylemle kendini yenilemeyi başarmış olan AK Parti'nin seçmen nezdinde siyasî anlamda ahlâkî üstünlüğü elde etmesini sağlamıştır. Bir yandan ekonomik reform programını istikrarlı bir şekilde uygulamayı başaran AK Parti, diğer yandan siyasal reform politikaları ile de destekçileri arasındaki olumlu algısını pekiştirmiştir.

Ekonomik istikrarı sağlayan AK Parti, geniş bir seçmen kitlesinin kendisini siyasal reformların ana taşıyıcısı olarak kabul etmesini de başarmıştır. AB'ye üyelik kapsamında bir biri ardına yapılan siyasal reformlar bu tür bir algının ana kaynağını oluşturmuştur. Demokratik sınırlar içinde siyasal mücadelesini devam ettirmiş olan AK Parti, her zaman karşısında demokratik sınırlar içinde oynayan rakipler bulamamıştır. 2002'den başlayarak artan oranlı bir şekilde yüksek rütbeli askerlerden birbiri ardına gelen "ihtarlar" ve "eleştiriler" AK Parti hükümetinin sürekli olarak kendini savunmak zorunda kalmasına yol açmıştır. Merkez medya organlarının bürokratik vesayetin aktörlerine uygun şekilde yayın yaparak hükümetin laiklik karşıtı olduğu iddiasıyla meşruluğunu zayıflatmaya çalışmışlardır (Hale ve Özbudun, 2010).

AK Parti hükümetine karşı başlatılan "anti-propaganda", 28 Şubat sürecinin yeni bitmiş olmasına rağmen istenilen sonuçları verememiştir. Yani, hükümet korkutulamayınca ve halk desteği propaganda ile tersine çevrilemeyince bürokratik vesayetin aktörleri daha ciddi tedbirler almayı denemiştir. Bu bağlamda, 2003 ve 2004 yılında planlandığı anlaşılan Ay Işığı ve Sarıkız kod adlı iki askerî müdahale planlandığı anlaşılmıştır (Çilliler, 2016). Askerî müdahale girişimcilerinin dışında 2008'de Anayasa Mahkemesi AK Parti'yi

kapatmaya çok yaklaşmış ancak kapatmamıştır. 2007 yılındaki genel seçimlerden yüzde 46,58 oy alan AK Parti'nin kapatılmaya çalışılması seçmenlerin yarısına yakın kısmının siyasal tercihlerinin gayri meşru olduğu iddiasına eşdeğerdirdi.

AK Parti hükümetlerine karşı demokratik oyunun dışında kalan muhalefetin başarısız oluşu bürokratik vesayetın dönüştürülmeye başlandığı algısını güçlendirmiştir. Ancak vesayet kurumlarının temel mekanizmaları değişmediği için bu yanlış bir algıya sebebiyet vermiştir. 15 Temmuz'da Gülemlerın önderlik ettiği bir askerî darbe girişimi yaşanması ile açığa çıktığı üzere, güçlü halk desteği almış bir hükümet ile işbirliği yapmaya başlayan Gülemlerın bürokratik kurumları kendi özel amaçları için kullanmaya başladığını iddia etmek gerçeğe daha yakın bir yaklaşımdır. Bu anlamda AK Parti hükümetlerinin Gülemlerın hızlı bir şekilde güçlenmelerinden dolayı sorumluluk altında oldukları muhakkaktır. Ancak Gülemlerın ile yapılan işbirliğinin bürokratik vesayet sistemi içinde hükümetin iktidarda kalmasının önemli bir aracı olduğu da anlaşılmaktadır. Böylece doğru koşullarda, güçlü bir halk desteği alan bir hükümetin bürokratik vesayetın geleneksel aktörlerinin yerlerini değiştirebileceği anlaşılmıştır. Ama bu yer değiştirme, kamu kurumlarının popüler denetimini sağlayacak siyasal reform eşliğinde değil de basitçe vesayetçi kurumların idaresinin kadrolarını değiştirmek şeklinde cereyan ettiği için seçilmiş hükümet bürokratik kurumların denetimini yine sağlayamamıştır. Seçilmiş hükümet ile vesayetçi bürokratlar nihai olarak karşı karşıya geldiklerinde, Türkiye klasik bir şekilde askerî darbe girişimi ile karşı karşıya kalmıştır. Dolayısıyla darbe girişimi sonuçları bakımından diğer askerî darbelerden çok farklı olmakla birlikte, siyasal çatışmanın şekillenmesi ve çatışmanın yürütüldüğü kurumsal düzenlemeler bakımından esasta bir değişiklik yoktur.

Sonuç: Çoğulcu Düzen için Siyasal Reform Önerileri

FETÖ gerçeği ile yüzleşen hükümet, Gülemlerın güçlerini ve örgütlenme tarzlarını anlatabilmek için onlara Paralel Devlet Yapılanması (PDY) adını verdi. Hukukî ve demokratik siyaset gereği kamusal örgütlerde ortaya çıkan hiyerarşik devlet yönetiminin yanında, ona rakip ya da alternatif olarak işleyen FETÖ'ya ait bir başka devlet hiyerarşisi olduğu iddia ediliyordu. PDY kavramı, sıradan seçmenin gözünde problemi betimlemesi açısından kullanışlı olsa da analitik bir araç olarak yanıltıcı olabilir. Çünkü FETÖ'den önce de Türkiye'de bürokratik vesayet anlayışı demokratik devlet hiyerarşisini altüst eden ve kamusal örgütler içinde farklı örgütlü grupların kümelenmesine

kolaylık sağlayan bir yapılanma yaratmıştı. Seçilmiş hükümetin siyasal politikaları ürettiği ve bu politikalardan sorumlu tutulabildiği, bürokratik örgütlerin de temelde bu siyasal politikaların uygulayıcısı olduğu bir siyasal sistem Türkiye’de hiç olmadı. PDY sanki Türkiye’de bu türden bir hiyerarşinin geçmişte olduğunu ancak FETÖ’nün bu yapıyı bozduğunu iddia eder mahiyettedir. Ancak bu doğru değildir. Daha doğru bir ifadeyle, FETÖ’nün hâlihazırda var olan bürokratik vesayet kurumlarını ve yönetim tarzını çok daha sistematik bir şekilde örgütleyerek mükemmelleştirdiği iddia edilebilir.

Problem bu şekilde kavrandığında çözüm de sadece FETÖ üyelerinin yakalanması ile sınırlandırılmaz. Bürokratik vesayet sisteminin tümünden ortadan kaldırılması gerekmektedir. Bunun için takip edilebilecek iki temel reform programı önerilebilir. Birincisi ve ilk akla geleni başta TSK olmak üzere bütün vesayetçi kurumları seçilmiş hükümetin denetimine sokacak kurumsal reformların yapılmasıdır. 15 Temmuz’un ardından hükümetin başlattığı TSK reformu bu bakımdan olumludur (*HaberTürk Gazetesi*, 01.08.2016). Ancak reform sürecinin yargı ve emniyet teşkilatına doğru bekletilmeden devam ettirilmesi şarttır. Bir yandan kamusal örgütlerin seçilmiş hükümetin denetimine daha açık hale getirilmesine, diğer yandan bu örgütlerin karar mekanizmalarının tek bir grup tarafından kontrol edilmesini zorlaştıracak düzenlemelere ihtiyaç vardır. HSYK genel kurulunun seçimlerinin çoğulculuğu sağlayamayacak şekilde yapılanması HSYK’nın FETÖ tarafından kontrol edilmesini kolaylaştırmıştı. Benzer durumların Anayasa Mahkemesi ve diğer yüksek mahkemelerde bir daha yaşanmaması için bu mahkemelerin seçim süreçlerinin çoğulculuğu yansıtacak bir şekilde düzenlemesi gerekmektedir.

İkinci reform ise siyasal karar vericilerin ekonomik kararlar üzerindeki yetkilerinin sınırlandırılması ile ilgilidir. Bu bakımlardan öncelikle devlet kurumlarının ve hükümetin kullandığı ekonomik kaynaklar sınırlandırılmalıdır. Buna müteakip siyasal karar vericilerin aldığı ekonomik kararların sayısı ve kapsamı piyasa ekonomisinin arz ve talep dengesini mümkün olduğunca en az etkileyecek şekilde daraltılmalıdır. Siyasal kararların ekonomik rant yaratma potansiyelleri azaltılmalı ve var olan takdir yetkisi daha şeffaf hukukî prosedürlere ve tarafsız sivil toplum kuruluşlarının denetimine açık hale getirilmelidir. Bu açıdan kamu ihale kanununun yeniden yazılması gerekmektedir. Ayrıca Merkez Bankası dışında kamu bankalarının özelleştirilmesi hükümetlerin piyasa disiplini dışında kredi kullanımlarını önleyecek önemli bir reform olabilir. Kamu bankalarının kâr ediyor oluşu, söz konusu bankaların ekonomik rant yaratmada önemli bir araç olarak kullanılmasına ve piyasa disiplini bozucu etkiler yaratmalarına bir engel değildir.

Kamu ihale kanunu ya da kamu bankaları en temel ve en kolay ekonomik rant yaratma araçları olduğu için burada isimleri geçmiştir ancak konuyla ilgili çok geniş çalışmaların yapılabileceği gerçeği ortadadır. Burada vurgulanmak istenen, ne politikacıların ne de bürokratların otomatik olarak kamusal iyiye yönelik çalışacaklarını varsaymanın kabul edilemez olduğudur. Dahası, sırf yüksek ahlâkî ilkelere dayalı olan hukukî tedbirler alarak, kamu kurumlarında yozlaşmayı en aza indirmek de mümkün değildir. Çıkar gruplarının kendi özel amaçları için kamu kurumlarını yozlaştırması engellenmek isteniyorsa, öncelikle kamu kurumlarının kullandığı ekonomik kaynakların ve takdir yetkilerinin sınırlandırılması gerekmektedir. Bu tür bir sınırlandırma ekonomik kâr peşinde koşan bireylerin ve grupların motivasyonlarını etkileyerek, onların üretken güçlerini piyasa ekonomisine yönlendirmelerini sağlayabilir. Aksi takdirde, piyasa dışı kararlarla ekonomik gelir elde etmek isteyenler, toplumun geneli açısından üretken olmayan sahalara kaynak aktarmaya devam edecek ve kamu kurumlarının yozlaşmasına ciddi bir katkı yapacaklardır. Kamuda yolsuzluk algısı ile piyasa ekonomisinin gelişmişliği arasındaki ilişkiyi gösteren uluslararası endekslerin bu açıdan önemi büyüktür.

Türkiye'deki bürokratik vesayet düzeninin şüphesiz ideolojik ve kültürel pek çok sebebi vardır. Ancak bürokratik vesayetin kaynak dağıtımında oynadığı rol ciddiye alınmadan, bürokratik vesayeti besleyen kültürel alışkanlıkların değiştirilmesi mümkün değildir. Eğitime olağan dışı önem veren komünist devletlerin başarısız tecrübeleri bu açıdan mânidardır. Türkiye'deki çoğulculuk problemi de bu bakımdan kolaylıkla değerlendirilebilir. FETÖ örneğinde olduğu gibi örgütlü grupların kamu kurumlarını kendi çıkarları için nasıl araçsallaştırabilecekleri ve ortaya çıkan yozlaşmanın bir siyasal sistemin sonunu getirecek ölçüde zararlı olabileceği iyi analiz edilmelidir.

Devletin sağladığı ekonomik motivasyonlar/müşevvikler ve kamusal zor gücü olmadan, FETÖ tipi büyük grupların üyelerini belirli bir hedef doğrultusunda kontrol edebilmeleri mümkün değildir. Bu sebeple toplumsal huzurun tesis edilebilmesi için dinî, seküler, kültürel ya da ticarî herhangi bir örgütlü grubun sistematik bir şekilde devlet örgütlerini ele geçirme girişimlerinin önlenmesi gerekmektedir. Bunu başarabilmek için öncelikle “devleti ele geçirme”nin bu kadar “kâr”lı bir girişim olmaktan çıkartılması gerekmektedir. Sonrasında ise yeni siyasî ve sivil denetim mekanizmaları geliştirilerek ve toplumsal çoğulculuğu yansıtacak seçim prosedürleri uygulanarak, “devleti ele geçirme” girişiminin maliyeti artırılmalıdır. Bu tür önlemler alınmadığı takdirde hiç bir eğitimsel ya da ahlâkî önlemin, devletin belirli gruplar

tarafından ele geçirilmesini engelleyemeyeceği kamu tercihi yaklaşımı bakımından açıktır.

Kaynaklar

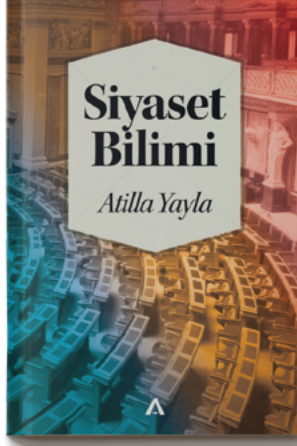
- Acar, F. (2002) "Turgut Ozal: Pious Agent of Liberal Transformation", M. Heper and S. Sayari S. (2002) *Political Leaders and Democracy in Turkey* içinde, New York, Lexington Books.
- Agassi, Josep. (1960) "Methodological Individualism", *The British Journal of Sociology*, 11 (3), ss. 244-270.
- Akalin, G. (2003) *Kitler ve Özelleştirmeleri*, Ankara, Gazi Kitapevi.
- Akdağ, Gül A. (2015) *Ethnicity and Elections in Turkey, Party Politics and Mobilization of Swing Voters*, Routhledge, London.
- Ayyıldız, İbrahim (2016) *28 Şubat Nedir?*, Liberte Yayınları, Ankara.
- Buchanan, James M. (1999) "Rent Seeking and Profit Seeking" *The Logical Foundations of Constitutional Liberty* içinde, Liberty Fund, Indianapolis, ss, 103-117.
- Buchanan, James M. (2001) "The Minimal Politics of Market Order", *Choice Contract and Constitutions*, Liberty Fund, ss. 253-265.
- Congleton, Roger D. (2002) "Buchanan and the Virginia School", *Methods and Morals in Constitutional Economics, Essays in Honor of James M. Buchanan*, Geoffrey Brennan, Hartmut Kleimt, Robert D. Tollison (Ed.), Springer, New York, ss. 23-38.
- Çilliler, Yavuz. (2016) *Arab Studies Quarterly*. 38 (2), ss. 500-520.
- Demir, O., Acar, M., and Toprak, M. (2004) Anatolian Tiger or Islamic: Prospects and Challenges. *Middle Eastern Studies*, 41(6), pp.166-188.
- Hablemitoğlu, Necip (2016) *Köstebek*, 15. Baskı, Pozitif Yayıncılık: İstanbul.
- Hayek, F.A. (2014) "The Political Ideal of Rule of Law", (Ed.) Bruce Caldwell, *The Market and Other Orders*, The University of Chicago Press, New York, ss. 115-194.
- James Gwartney, Robert Lawson, Joshua Hall (2016), *Economic Freedom of the World 2016 Annual Report*, Fraser Institute, Canada.
- Kalkan, Bugra (2016) "The Role of the Economic Rents in the Political Transformation of Turkey after the 1980s", *Eurasian Journal of Social Sciences*, 4(3), ss. 1-13.
- Kızıldaş, Servet (2015) *28 Şubat Sürecinin Ekonomik Yansımaları*, Aksaray Üniversitesi Sosyal Bilimler Üniversitesi, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Laswell, Herald D. (1990) *Politics: Who Gets What When How*, Peter Smith Publication, London.
- Miş, Nebi; Gülen, Serdar; Coşkun, İpek; Duran, Hazal; Ayvaz Erkut M. (2016) *15 Temmuz Darbe Girişimi Toplumsal Algı Araştırması*, SETA, İstanbul.
- Mason, Elinor (2011) "Value Pluralism", *Stanford Encyclopedia of Philosophy*, <http://plato.stanford.edu/entries/value-pluralism/>.
- Olson, Mancur (1965) *The Logic of Collective Action: Public Goods and Theory of Groups*, Harvard University Press, New York.
- Oppenheimer, Joe (2012) *Principles of Politics A Rational Choice Theory Guide to Politics and*

Social Justice, University of Cambridge Press, UK.

- Ozbudun, E.; Genckaya, O.F. (2009) *Democratization and Constitution-making in Turkey*. CEU Press, New York.
- Ozcan, G. B.; Cokgezen, M. (2003) "Limits to alternative forms of capitalization, the case of Anatolian holding companies", *World Development*, 31(12), pp. 2061-2084.
- Öztürk, Özgür (2008) *Türkiye'de Büyük Sermaye Grupları, Finans Kapital ve Sermaye Çeşitliliği Üzerine Bir İnceleme*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Transparency International, (2016) *Corruption Perception Index*, Ernst&Young: Berlin.
- Tullock, Gordon (1993) *Rent Seeking*, Edward Elgar: Brookfield.
- William, Hale (1994) *Turkish Politics and the Military*. London: Palgrave.
- William, Hale ve Özbudun, Ergun (2010) *Islamism, Liberalism and Democracy in Turkey, The Case of the AKP*, Routhledge, London.

İnternet Kaynakları

- 15 Temmuz Darbe Girişiminin Acı Bilançosu Açıklandı, (20.07.2016), Sabah Gazetesi, Erişim: <http://www.sabah.com.tr/gundem/2016/07/20/15-temmuz-darbesinin-aci-bilancosu-aciklandi>.
- ABD'ye Giden FETÖ İtirafı, (07.08.2016), Milliyet Gazetesi, Erişim: <http://www.milliyet.com.tr/abd-ye-de-giden-feto-itiraf-lari-gundem-2290786/>.
- Başbakan Yıldırım Köklü Dönüşümü Anlattı, (01.08.2016) HaberTürk Gazetesi, Erişim: <http://www.haberturk.com/gundem/haber/1274854-basbakan-yildirim-koklu-donusumu-anlattı>.
- FETÖ'nün Çatı İddianamesi Kabul Edildi, (22.07.2016) Anadolu Haber Ajansı, Erişim: <http://aa.com.tr/tr/turkiye/fe-tonun-cati-iddianamesi-kabul-edildi/613539>.
- FETÖ'nün Çatı İddianamesi Kabul Edildi, (24.07.2016) Milliyet Gazetesi, <http://www.milliyet.com.tr/feto-nun-cati-iddianamesi-kabul-gundem-2283226/>
- Gayri Safi Yurtiçi Hasıla, IV. Çeyrek: Ekim-Aralık, 2015, (31.03.2016) TÜİK, Erişim: <http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=21510>.
- Hâkimler ve Savcılar Yüksek Kurulu Genel Kurul Kararı, Karar No: 2016/426, Tutanak No: 17, 24.08.2016, Erişim: http://www.hsyk.gov.tr/DuyuruOku/889_hakimler-ve-savcilar-yukse-kurulu-genel-kurulunun-24082016-tarihli-ve-2016426-sayili-karari-ile-.aspx.
- Kemal Kılıçdaroğlu İzmir'de Halka Seslendi, (05.08.2016), Hürriyet Gazetesi, Erişim: <http://www.hurriyet.com.tr/kemal-kilicdaroglu-izmirde-halka-sesleniyor-40181740>.
- KPSS Sorularını Dört Gün Önce Almışlar, (25 Mart, 2015), Hürriyet Gazetesi, Erişim: <http://www.hurriyet.com.tr/kpss-sorularini-4-gun-once-almislar-28545885>.
- Paralel Yapının Kapatılan Kurumlarının Tam Listesi İçin Tıklayınız, (27.07.2016), Akşam Gazetesi, Erişim: <http://www.aksam.com.tr/yasam/pdyye-ait-kurumlar-ohal-kararnamesi-ile-kapatildi/haber-535646>.

Siyaset Bilimi

ATILLA YAYLA

Siyaset Bilimi esas itibariyle üniversitelerde okutulan Siyaset Bilimine Giriş derslerinde kullanılmak üzere hazırlandı. Kitabın amacı öğrencilerin siyasete merakını teşvik etmek ve siyaset bilimi hakkındaki temel bilgileri zevkli bir öğrenim süreci içinde öğrenmelerini sağlamak. Ancak bu, kitaptan öğrenci olmayanların yararlanamayacağı anlamına gelmiyor. Siyasetle ilgilenen herkes, bunu ister bir bilimsel çalışma, ister bir sanat, ister bir beşeri faaliyet olarak yapsın, bu kitaptan istifade edebilir.

Kitapta tüm temel konular ele alınmıştır. Bölüm sonlarına tartışma konuları ve değerlendirme soruları eklenmiştir. Bunlarla öğrencilerin sınıfta veya grup çalışmalarında bilgilerini test edebilmeleri, düşünme ve tartışma kabiliyetlerini geliştirebilmeleri amaçlanmıştır.

İyi bir kitap öğrenciyi ürkütmemeli. Öğrencinin ilgisini çekmeli, merakını tahrik etmeli. Öğrenci dostu olmalı. Öğrenciyi ana kavramlardan, konulardan haberdar etmeli, temel konularda bilgilendirmeli. Gerisini öğrencinin kendisine bırakmalı.

Ekonomik olmalı yani fazlalık taşımamalı, fakat özete de dönmemeli. Hem öğrencinin zekâsını hafife almamalı hem de onun öğrenme sürecinde yol almakta olduğunu unutmamalı. Siyaset Bilimi bunlar dikkate alınarak yazılmıştır.

408 Sayfa / 16x24 cm / 1. Baskı, Temmuz 2015 / 978-975-250-044-0 / ₺25